

N.D. KULTASHEVA

UMUMSAN'AT TARIXI

• O'RTA ASRLAR SAN'ATI •

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI

O'ZBEKISTON BADIY AKADEMIYASI
KAMOLIDDIN BEHZOD NOMIDAGI MILLIY RASSOMLIK
VA DIZAYN INSTITUTI

N. D. Kultasheva

UMUMSAN'AT TARIXI

(O'rta asrlar san'ati)

O'quv qo'llanma

TOSHKENT
«NOSHIR»
2019

UO'K 7.03(075.8)

KBK 85ya73

K 90

Kultasheva, Nigorahon Doniyorovna.

K 90 Umumsan'at tarixi [Matn] : o'quv qo'llanma / N.D. Kultasheva. –
Toshkent : «Noshir» nashriyoti, 2019. – 184 b.

Tuzuvchi:

N.D.Kultasheva

Taqrizchilar:

San'atshunoslik fanlari nomzodi Sh.K.Abdullayeva,

Me'morchilik fanlari nomzodi Z.Sh.Dosmetova.

Mazkur o'quv qo'llanma "Umumsan'at tarixi" fanini o'rganuvchi talabalar uchun mo'ljallangan bo'lib, jahon me'morchiligi va tasviriy san'atidagi badiiy jarayonlarni o'rganishdagi eng muhim bosqichlardan biri o'rta asrlar Vizantiya va roman davri san'atini yoritib beradi. Unda Vizantiya hamda roman uslubi me'morchiligi, tasviriy san'ati shakllanishiga ta'sir ko'rsatgan asosiy omillar, sanamnavislikning badiiy kanonlari va o'ziga xos uslubiy jihatlari ochib berilgan, davr madaniyatidagi asosiy chizgilarni namoyon etuvchi durdona asarlar tahlil etilgan. Qo'llanmada san'atshunoslik va me'morchilik ilmida keng muomilaga kirgan atamalarga batafsil izoh keltirilgan.

"Umumsan'at tarixi (O'rta asrlar san'ati)" o'quv qo'llanmasi badiiy ta'lim yo'nalishidagi oliy, o'rta mahsus va kasb-hunar kolleji talabalari uchun mo'ljallangan.

Bilim sohasi: 100 000 – Gumanitar

Ta'lim sohasi: 150 000 – San'at

Ta'lim yo'nalishi: 5150200 – San'atshunoslik: (tasviriy va amaliy san'at)
5150200 – San'atshunoslik: (muzey ishi va madaniy meros
obyektlarini saqlash)

ISBN 978-9943-5485-2-7

© N.Kultasheva, 2019

© «Noshir», 2019

KIRISH

Badiiy ta'lim sohasida so'nggi o'n yillikda o'zbek tilida ko'plab ilmiy adabiyotlar, o'quv-qo'llanmalar muntazam nashr etib borilayotganligi quvonarli holdir. Bu hukumatning yoshlar kamoloti yo'lidagi olib borayotgan siyosati natijasi deb izohlash o'rinli. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev o'z ma'ruzasida ta'lim va ilm-fan sohasidagi o'qitish sifatiga ta'sir ko'rsatayotgan muammolar haqida gapirib "... eng avvalo, yoshlar va aholi o'rtasida mamlakati-mizning boy tarixini, uning betakror madaniyati va milliy qadriyatlarini keng targ'ib qilish, **jahon ilm-fani va adabiyoti yutuqlarini etkazish uchun zarur muhit va shart-sharoit yaratish**"¹ ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilab o'tgan. Bu jarayonda bemiyl badiiy yutuqlarga ega jahon san'ati tarixi, uning qaytarilmas yodgorliklarini bilish komil avlodni voyaga yetkazishda muhim ahamiyatga ega.

"Umumsan'at tarixi (O'rta asrlar san'ati)" nomli o'quv qo'llanma "Umumsan'at tarixi" fanini o'rganuvchi talabalar uchun mo'ljallangan bo'lib, jahon me'morchiligi va tasviriy san'atidagi badiiy jarayonlarni o'rganishdagi eng muhim bosqichlardan biri o'rta asrlar Vizantiya va roman davri san'atini yoritib berishni maqsad qilgan. Unda Vizantiya hamda roman uslubi me'morchiligi, tasviriy san'ati shakllanishiga ta'sir ko'rsatgan asosiy omillar, sanamnavislikning badiiy kanonlari va o'ziga xos uslubiy jihatlari ochib berilgan, davr madaniyatidagi asosiy chizgilarni namoyon etuvchi durdona asarlar tahlil etilgan. Shuningdek, G'arbiy Yevropa madaniyatining tarixiy rivojlanishida spetsifik o'ziga xosligi, feodal munosabatlar shakllanishida evolyutsiya dinamikasi, mahalliy o'ziga xoslik va antik madaniyat ta'sirida shakllangan san'ati, diniy dunyoqarash ta'sirida badiiy ijodda shakllangan umumiy chizgilar yoritib berilgan. Qo'llanmada Vizantiya va roman davri san'atining me'morchiligi va tasviriy san'atiga oid asosiy yodgorliklarga tavsif be-

¹ Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Mamlakatimizning 2016-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning asosiy yakunlari 2017-yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlarga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruza, 2017-yil 14-yanvar. Toshkent: «O'zbekiston», 2017. – 104 b.

rilgan, ammo o'rta asrlar badiiy madaniyati tarixining mustaqil va katta qismini tashkil etuvchi amaliy san'atga to'xtalib o'tilmagan.

Jahon san'ati rivojining asosiy bosqichlari, me'moriy inshootlar, tasviriy san'at yodgorliklari tavsifiga matn orasida representativ ill-yustratsiyalar hamrohlik qiladi. Bu talabalarda ma'lumotlar bilan ishlash, badiiy asarlarni tahlil etish va har bir uslubning o'ziga xosligini anglab yetish ko'nikmasini hosil qilishga ko'mak beradi.

"Umumsan'at tarixi" (O'rta asrlar san'ati) o'quv qo'llanmasi ilmiy-nazariy ma'lumotlarning kengligi va yangiligi, metodologik yondashuvi, badiiy jarayonlarning izchillikda yoritilishi bilan avvalgi nashrlardan tubdan farq qiladi. Xususan, jahon san'ati tarixiga bag'ishlangan A.Egamberdiev, S.Saidova, R.Rajabovlar hammuallifligi ostida "Tasviriy va me'morchilik san'ati tarixi" hamda N.Abdullayevning "Jahon san'ati tarixi" o'quv qo'llanmalari asosan kasb-hunar kollejlari uchun mo'ljallangan bo'lib, mavzular juda qisqartirilgan holda bayon etilgan. Mazkur qo'llanma esa tasviriy san'at sohasi mutaxassislari, oliy o'quv yurti professor-o'qituvchilari hamda talabalariga mo'ljallangan.

Oquv qo'llanmada asosan Yu. Kolpinskiy va B.Veymarn tahriri ostida chiqarilgan "Vseobshaya istoriya iskusstv" nomli fundamental adabiyotning II tomi, A.M.Kantor tahriri ostida yaratilgan "Malaya istoriya iskusstv. Iskusstvo srednih vekov v zapadnoy i sentralnoy Yevropi" nashridagi ma'lumotlarga tayanildi. Jahon san'ati tarixidagi asosiy badiiy jarayonlarni yoritishda fundamental manbalar bilan bir qatorda xorijiy mutaxassislarning zamonaviy adabiyotlaridagi ma'lumotlarga murojaat etildi. Masalan, Ogyust Shuazining "Mirovaya arxitektura. Istoriya. Stili. Napravleniya" nomli jahon me'morchiligi tarixini yoritgan manbada ilmiy haqqoniylikda inshootning alohida qismlari, xom ashyosi va qurilish usullariga batafsil ta'rif berib o'tilgan. Bu kitobda insoniyat jamiyatining shakllanishi va rivojlanishida turli me'moriy shakl va usullarning o'zaro aloqadorligi ta'siri nigohida mutaxassisning ilmiy kuzatuvlari aks etgan. Kerol Devidson Kreygoning "Kak chitat arxitekturu" adabiyoti esa me'moriy uslublar va inshootlar bo'yicha tarixiy faktlarni jamlagan haqiqiy ensiklopediya sifatida ma'lumotlarni asosli tarzda tahlil etishda ko'mak berdi. R.Toman